

УДК 332.1:330.4

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/168-16>**Підвальна О. Г.**кандидат економічних наук, доцент,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8779-5867>**Богуславська С. І.**кандидат економічних наук, доцент,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6834-9765>**Pidvalna Oksana, Boguslavska Svitlana**
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy

РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ В РЕГІОНІ НА ЗАСАДАХ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У статті інноваційний процес розглядається як процес перетворення нових наукових знань на інновацію, що забезпечують перехід від одного якісного стану об'єкта до іншого (вищого), вимагаючи витрат ресурсів, тобто інвестицій і часу. Основою формування механізму управління розвитком регіону на засадах інноваційних процесів є концепція проектного управління. У вітчизняній практиці дана концепція знайшла відображення у широкому застосуванні програмно-цільового методу управління під час реалізації цільових комплексних програм у туризмі, спрямованих на досягнення конкретних соціально-економічних цілей у розвитку туристичної індустрії регіону. Наведено методичні рекомендації щодо оцінки інвестиційних проєктів та їх відбору для фінансування, розраховуючи показники ефективності: комерційну, бюджетну, народногосподарчу. Сформовано висновок, що інноваційні процеси в туристській індустрії на регіональному рівні є механізмом розвитку інвестиційної діяльності в усій туристичній галузі. Сам механізм розвитку ґрунтується на процесі прийняття рішення щодо інвестування проєктів туристичної індустрії.

Ключові слова: інновації, регіональна індустрія туризму, управління, методи оцінювання, інвестиції, механізм.

DEVELOPMENT OF THE MODERN TOURISM INDUSTRY IN THE REGION ON THE BASIS OF INNOVATIVE PROCESSES

The article is devoted to the study of the renewal process and its peculiarities in the tourism industry of the region. The research methodology was the scientific works of domestic and foreign scientists on the theory of innovation, investment, regionalism. The conceptual apparatus of the categories "innovation", "innovative idea", "innovative activity" and approaches to innovative development are analyzed. The authors consider the innovation process as a process of transforming new scientific knowledge into innovation, providing a transition from one qualitative state of the object to another (higher), requiring the use of resources, ie investment and time. The concept of project management is taken as a basis of formation of the mechanism of management of development of region on the basis of innovative processes. In domestic practice, this concept is reflected in the widespread use of program-targeted management method in the implementation of targeted comprehensive programs in tourism, aimed at achieving specific socio-economic goals in the development of the tourism industry in the region. The fundamental difference of project management is noted, which is that the whole set of works within the innovation cycle is planned and executed as a single comprehensive program of work by a specially created team of performers with a high degree of centralization of management. An important feature of the innovative project and project management methodology is their focus on obtaining the end result, usually commercial, taking into account the possible risks and in a strict framework of restrictions on the timing of its implementation and budget. Mathematical modeling for the evaluation of investment projects and their selection for financing, calculating performance indicators: commercial, budget, economic. As a result of the study, it was concluded that innovation processes in the tourism industry at the regional level are a mechanism for the development of investment activities in the entire tourism industry. The development mechanism itself is based on the decision-making process for investing in tourism industry projects.

Keywords: innovations, regional tourism industry, management, evaluation methods, investments, mechanism.

JEL classification: R12, O10, O18, O33

Постановка проблеми. Процес оновлення є необхідним процесом із властивими йому особливостями, а саме динамічністю виробничих показників і недетермінантністю або частковою детермінантністю робіт, виконаних у цей період. Одна з основних причин пов'язана з тим, що саме у цей період спостерігається найбільш інтенсивна зміна нормативно-правової документації, що пов'язано з її послідовним відпрацюванням. Технологія реалізації інноваційних процесів включає використання значної частини загального

інструментарію інноваційного менеджменту: різних розрахунково-аналітичних методів, способів моделювання і форм організації та управління. Із цього погляду інноваційний процес розглядається як інструмент реалізації інновацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науці під інновацією (англ. Innovation – нововведення, новаторство) розглядається кінцевий результат новаторської діяльності, який утілений у вигляді нового або вдосконаленого продукту (товару, послуги). Іншими

словами, йдеться про «запровадження новацій» або «введення новацій» [1]. Стосовно інновацій у сфері туризму вчені розуміють кінцевий результат новаторської діяльності, який упроваджений у туристичний продукт, у вигляді нового або вдосконаленого технологічного процесу та/або нового підходу до надання послуги [2; 3].

Під інноваційною ідеєю розглядається реально існуюча можливість виробництва оригінальних (унікальних) товарів і послуг або модифікацій уже існуючих товарів і послуг. Стосовно інноваційної ідеї у сфері туризму будемо розуміти можливість створення унікального або модифікованого туристичного продукту.

А.В. Бабкин діяльність вважає інноваційною, якщо вона привносить принципово нові знання, технологічні процеси, товари та послуги, прийоми їх виробництва і надання, а також організаційне та управлінське забезпечення цього процесу, що, своєю чергою, сприяє отриманню очікуваного результату [4].

Л.В. Корольчук під інноваційний проєктом розвитку сфери туризму розуміє механізм створення й експлуатації економічних та соціальних об'єктів інфраструктури регіонів, суб'єктами організації якого є держава, інвестори, кредитори та підрядники. Метою створення інноваційного проєкту можна вважати побудову об'єктів туристичної інфраструктури, створення унікального або модифікованого туристичного продукту, надання туристичної послуги високої якості, мінімізацію або раціональний розподіл ризиків. Елементи інноваційного проєкту взаємопов'язані і взаємодіють між собою [5].

Дослідженню різних підходів до визначення змісту інноваційного розвитку присвячено велику кількість робіт українських та зарубіжних науковців [6–8].

Незважаючи на низку фундаментальних та прикладних питань у даній галузі, залишається ще багато не вирішених проблем, до яких можна віднести теоретичні та прикладні аспекти організації інноваційного та інвестиційного менеджменту на регіональному та муніципальному рівнях.

Мета статті полягає у розкритті характеру інноваційних перетворень (інноваційних проєктів) у туристичній індустрії регіону та формуванні концептуальних положень управління інноваційними проєктами.

Виклад основного матеріалу. Процес реалізації інновацій у туризмі прийнято називати інноваційним процесом у туристській сфері. Це загальне визначення, але не повне, оскільки воно не розкриває внутрішню структуру і специфічні особливості складного процесу якісного перетворення туристської діяльності. У структурі інноваційного процесу різних видів інновацій чимало спільного, але існує й багато відмінностей. Найбільш складним і багатоетапним є інноваційний процес реалізації туристичного продукту (оновлення продукції, що випускається) і технологічного процесу створення туристичного продукту (оновлення технології). Саме під час його реалізації найбільш повно визначено особливості і труднощі, з якими стикаються туроператори. У інноватиці використовуються два поняття: «інновація-продукт» та «інновація-процес». Основна їх відмінність полягає у тому, що в першому випадку основна увага приділяється процесу створення нововведення, у другому – процесу його реалізації [3, с. 22].

Інноваційний процес можна визначити як процес перетворення нових наукових знань на інновацію. Іншими словами, інноваційний процес являє собою

життєвий цикл інновацій, тобто послідовність робіт по всьому циклу інноваційних перетворень (інакше – інноваційному циклу), та містить етапи створення, освоєння і промислової реалізації інновації.

Інноваційні процеси, що забезпечують перехід від одного якісного стану об'єкта до іншого (вищого), вимагають витрат ресурсів, тобто інвестицій і часу. Із позиції управлінського аспекту для ефективної реалізації інноваційних процесів у туристській індустрії та у цілому інноваційної діяльності суб'єктами ринкової економіки необхідна наявність ринків капіталу (інвестицій), новацій, інжинірингу та розвиненої інноваційної сфери у туристській галузі.

Інноваційний процес, пов'язаний з оновленням продукції (послуг), для різних підприємств має різні структури (послідовність виконання комплексів робіт).

Інноваційний цикл розроблення й упровадження в практику туристичного продукту включає такі етапи: дослідження; експеримент; навчання кадрів для реалізації нової послуги і технологічного опрацювання процесу обслуговування; організація реклами та збуту нового турпродукту.

Інноваційна діяльність у розвинених країнах на сучасному етапі характеризується широким поширенням концепції проєктного управління (Project Management) [6, с. 358]. Сутність концепції полягає у поданні будь-якої цільової зміни діючої системи як проєкту – довгострокового інвестування в реальні активи, реалізація якого пов'язана з витратою часу та коштів. Процес цих змін, здійснюваних за певними правилами в рамках устанавленого бюджету і тимчасових обмежень, являє собою управління проєктами.

Оскільки здійснювані зміни систем, як правило, носять характер інноваційних перетворень, то в даному разі йдеться про інноваційні проєкти в туристській індустрії та управління інноваційними проєктами в туристській індустрії.

У вітчизняній практиці дана концепція знайшла відображення в широкому застосуванні програмно-цільового методу управління під час реалізації цільових комплексних програм у туризмі, спрямованих на досягнення конкретних соціально-економічних цілей у розвитку туристичної індустрії регіону.

Концепція проєктного управління нову методологію визначає як альтернативну традиційному підходу до організації та управління інноваціями, заснованому на розподілі робіт відповідно до «жорсткої» схеми спеціалізації, яка залежить від організаційної структури туристичного підприємства.

Принципова відмінність проєктного управління полягає у тому, що вся сукупність робіт у рамках інноваційного циклу планується і виконується як єдина комплексна програма робіт силами спеціально створеного колективу виконавців із високим ступенем централізації управління. Важливою особливістю інноваційного проєкту і методології проєктного управління є їх цільова спрямованість на отримання кінцевого результату, як правило, комерційного, з урахуванням можливих ризиків і в умовах жорстких рамок обмежень, що накладаються, за термінами його реалізації і бюджету.

Принципи проєктного управління передбачають проведення детального аналізу внутрішніх і зовнішніх умов його реалізації, аналіз ризику і вироблення проєктного мислення у команди, яка реалізує проєкт, планування

проектних робіт, що здійснюються керівником проекту й особами, відповідальними за виконання його окремих етапів, а так само проведення попередніх оцінок ефективності інноваційного проекту в туристській індустрії.

Методичними рекомендаціями щодо оцінки інвестиційних проектів та їх відбору для фінансування, які встановлюються Міністерством економіки України, є такі основні показники ефективності інноваційного проекту [5]:

1. Комерційна (фінансова) ефективність, що враховує фінансові наслідки реалізації проектів у туристській індустрії для його безпосередніх учасників.

2. Бюджетна ефективність, що відбиває фінансові наслідки здійснення проекту в туристській індустрії для державного, регіонального та місцевого бюджетів.

3. Народногосподарча економічна ефективність, що враховує витрати і результати, пов'язані з реалізацією проекту в туристській індустрії, що виходять за межі прямих фінансових інтересів учасників інвестиційного проекту й допускають вартісне вимірювання.

Комерційна ефективність (фінансове обґрунтування) проекту в туристській індустрії регіону визначається співвідношенням фінансових витрат і результатів, що забезпечують необхідну норму прибутковості.

Комерційна ефективність може розраховуватися як для проекту в туристській індустрії у цілому, так і для окремих учасників з урахуванням їхніх внесків по правилах. При цьому як ефект на t -етапі (E_t) виступає потік реальних грошей.

У рамках кожного виду діяльності відбувається приплив $\Pi_i(t)$ і відтік $O_i(t)$ – грошових коштів. Позначимо різницю між ними через $\Phi_i(t)$:

$$\Phi_i(t) = \Pi_i(t) - O_i(t), \quad (1)$$

де $i = 1, 2, 3, \dots, n$

Притік реальних грошей $\Phi_i(t)$, називається різницею між припливом і відтоком грошових коштів від інвестиційної та операційної діяльності на кожному періоді здійснення проекту (на кожному кроці розрахунку):

$$\Phi(t) = [\Pi_1(t) - O_1(t)] + [\Pi_2(t) - O_2(t)] = \Phi_1(t) - \Phi^1(t) \quad (2)$$

Показники бюджетної ефективності відбивають вплив результатів здійснення проекту на доходи і витрати відповідного (регіонального або місцевого) бюджету. Головним показником бюджетної ефективності, використовуваним для обґрунтування передбачених у проекті заходів муніципальної і регіональної підтримки, є бюджетний ефект.

Бюджетний ефект ($B(t)$) для t -кроку здійснення проекту визначається як перевищення прибутку відповідного бюджету ($D(t)$) над витратами ($P(t)$) у зв'язку із здійсненням даного проекту:

$$B(t) = D(t) - P(t) \quad (3)$$

Показники народного господарської економічної ефективності відбивають ефективність проекту з погляду інтересів народного господарства у цілому, а також регіонів (областей України), галузей, організацій, що беруть участь у здійсненні проекту.

Під час розрахунків показників економічної ефективності на рівні народного господарства до складу результатів проекту включаються (у вартісному вираженні):

1. Кінцеві виробничі результати (виручка від реалізації на внутрішньому і зовнішньому ринку всієї виробничої продукції, крім продукції, споживаної

національними організаціями-учасниками). Сюди ж відноситься і виручка від продажу майна й інтелектуальної власності, що створюються учасниками в ході здійснення проекту в туристській індустрії регіону.

2. Соціальні та економічні результати, розраховані виходячи зі спільного впливу всіх учасників проекту на здоров'я населення, соціальну та екологічну обстановку в регіоні.

3. Прямі фінансові результати.

4. Кредити і позики іноземних держав, банків і фірм, надходження від імпортерів мит і т. п.

Необхідно враховувати також непрямі фінансові результати: зумовлені здійсненням проекту зміни прибутків сторонніх організацій і громадян, зміною ринкової вартості земельних ділянок, будівель та іншого майна, а також витрат на консервацію і ліквідацію виробничих потужностей, утрати природних ресурсів і майна від можливих аварій та інших надзвичайних ситуацій.

Соціальні, екологічні, політичні та інші результати, що не піддаються вартісній оцінці, розглядаються як додаткові показники народного господарської ефективності й ураховуються під час ухвалення рішення про реалізацію або про державну підтримку проектів у туристичній індустрії регіону.

До складу витрат проекту включаються передбачені у проекті і необхідні для його реалізації поточні й одноразові витрати всіх учасників здійснення проекту, обчислені без повторного рахунку однакових витрат одних учасників у складі результатів інших учасників, тому не включаються до розрахунку:

1. Витрати організацій – споживачів деякої продукції на придбання її у виробників – інших учасників проекту.

2. Амортизаційні відрахування за основними засобами, створеними (побудованими, виготовленими) одними учасниками проекту і використовуваними іншими учасниками.

3. Усі види платежів національних організацій-учасниць у доход державного бюджету, у тому числі податкові платежі. Штрафи і санкції за невиконання екологічних нормативів і санітарних норм ураховуються у складі народного господарських витрат лише в тому разі, якщо екологічні наслідки порушень норм не виділені особою у складі екологічних результатів проекту і не включені до складу результатів проекту у вартісному вираженні.

4. Відсотки за кредитами Національного банку України, його агентів і комерційних банків, включених у число учасників реалізації інноваційного проекту.

5. Витрати іноземних учасників.

Основні засоби, тимчасово використовувані учасником у процесі здійснення інноваційного проекту в туристській індустрії, враховуються одним із таких способів:

1. Залишкову вартість основних засобів на момент початку їх залучення включають в одноразові витрати; на момент припинення одноразові витрати зменшуються на розмір (нової) залишкової вартості цих засобів.

2. Орендна плата за зазначені основні засоби за час їхнього використання включається до складу поточних витрат.

Під час розрахунків показників економічної ефективності на рівні регіону до складу результатів проекту включаються:

1. Регіональні виробничі результати; виручка від реалізації продукції, виробленої учасниками проекту

в туристській індустрії, організаціями регіону (туроператорами), за відрахуванням спожитої цим же або іншими учасниками проекту організаціями регіону.

2. Соціальні та екологічні результати, що досягаються в регіоні.

3. Непрямі фінансові результати, одержувані підприємствами і населенням регіону (організаціями туристичної галузі).

До складу витрат при цьому включаються тільки витрати організацій – учасниць проекту, що відносяться до відповідного регіону (галузі), також без повторного рахунку однакових витрат і без урахування витрат одних учасників у складі результатів інших учасників.

Під час розрахунків показників економічної ефективності на рівні організації (туроператора) до складу результатів проекту включаються:

1. Виробничі результати.

2. Виручка від реалізації виробленої продукції за вирахуванням витраченої на власні потреби, соціальні

результати в частині, що відноситься до працівників організації і членів їхніх сімей.

До складу витрат при цьому включаються тільки одноразові поточні витрати організації без повторного рахунку (зокрема, не допускається одночасне урахування одноразових витрат на створення основних засобів і поточних витрат на їх амортизацію).

Висновки. Таким чином, інноваційні процеси в туристській індустрії на регіональному рівні є механізмом розвитку інвестиційної діяльності в усій туристичній галузі. Сам механізм розвитку ґрунтується на процесі прийняття рішення щодо інвестування проєктів туристичної індустрії. Прийняття рішень інвестиційного характеру ґрунтується на використанні різних формалізованих і неформалізованих методів. Але саме для туристичної галузі здійснення інноваційних процесів має ґрунтуватися на концепції проєктного управління як найбільш гнучкої системи, що адекватно впливає на зміни зовнішнього середовища, зокрема ринкової економіки.

Список використаних джерел:

1. Вікіпедія. Інновація. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 16.04.2021).
2. Романенко О.О., Яворська О.Г. Особливості інновацій в туризмі та індустрії гостинності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 8. С. 5–9.
3. Гаман М.В., Туболец І.І. Необхідність активізації інноваційних підходів в управлінні конкурентоспроможністю туристичних підприємств. *Агросвіт*. 2019. № 15. С. 20–24. DOI: 10.32702/2306-6792.2019.15.20
4. Бабкин А.В., Хватова Т.Ю. Модель национальной инновационной системы на основе экономики знаний. *Экономика и управление*. 2010. № 12. С. 170–176.
5. Корольчук Л.В. Механізм запровадження кластерної моделі розвитку туризму в транскордонному регіоні. *Економічні науки. Серія «Облік і фінанси»*. 2012. Вип. 9. С. 127–133.
6. Кабешев Р.В., Рыхтик М.И. Парадоксы управления национальными инновационными системами: зарубежный опыт. *Мир науки, культуры, образования*. 2011. № 6(31). С. 357–359.
7. Клеева Л.П., Клеев И.В. Система образования как элемент национальной инновационной системы. *Высшее образование в России*. 2013. № 3. С. 28–36.
8. Смелова О.В. К истории формирования и развития концепции национальных инновационных систем. *Проблемы современной экономики*. 2011. № 2. С. 40–43.

References:

1. Wikipedia. Innovation. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (accessed 16 April 2021).
2. Romanenko O.O., Yavorska O.H. (2018) Osoblyvosti innovatsii v turyzmi ta industrii hostynnosti [Features of innovations in tourism and hospitality industry]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 8, pp. 5–9.
3. Haman M.V., Tubolets I.I. (2019) Neobkhidnist aktyvizatsii innovatsiinykh pidkhodiv v upravlinni konkurentospromozhnistiu turystychnykh pidpriemstv [The need to intensify innovative approaches in managing the competitiveness of tourism enterprises]. *Ahrosvit*, no. 15, pp. 20–24. DOI: 10.32702/2306-6792.2019.15.20
4. Babkin A.V., Hvatova T.Yu. (2010) Model natsionalnoy innovatsionnoy sistemy na osnove ekonomiki znaniy [Model of a national innovation system based on the knowledge economy]. *Ekonomika i upravlenie*, no. 12, pp. 170–176.
5. Korolchuk L.V. (2012) Mekhanizm zaprovadzhennia klasternoi modeli rozvytku turyzmu v transkordonnomu rehioni [The mechanism of introduction of the cluster model of tourism development in the cross-border region]. *Ekonomichni nauky. Seriia «Oblik i finansy»*, vol. 9, pp. 127–133.
6. Kabeshev R.V., Rychitik M.I. (2011) Paradoksyi upravleniya natsionalnyimi innovatsionnyimi sistemami: zarubejnyiyy opyt [Paradoxes of managing national innovation systems: foreign experience]. *Mir nauki, kulturyi, obrazovaniya*, no. 6, pp. 357–359.
7. Kleeva L.P., Kleev I.V. (2013) Sistema obrazovaniya kak element natsionalnoy innovatsionnoy sistemy [The education system as an element of the national innovation system]. *Vysshiee obrazovanie v Rossii*, no. 3, pp. 28–36.
8. Smelova O.V. (2011) K istorii formirovaniya i razvitiya kontseptsii natsionalnykh innovatsionnykh sistem [On the history of the formation and development of the concept of national innovation systems.]. *Problemyi sovremennoy ekonomiki*, no. 2, pp. 40–43.